

«حلقات»

درس 69

استاد: حجت‌الاسلام والمسلمین علم الهدی
آموزشیار: آقای ذکری

شهید صدر بعد از پایان مبحث حجیت ظهور وارد بحث ادله عقلیه شد و در مورد ملاک اصولی بودن قضایای عقلیه بیان داشت که باید این قضایا به عنوان عنصر مشترک در تمام ابواب فقه قابلیت طرح برای استنباط احکام شرعی را داشته باشند. ایشان در این درس به تقسیم بندی قضایای عقلیه ای که می توانند در تمام ابواب فقه قابلیت طرح داشته باشند می پردازد و ضمن توضیح و تشریح آنها مثال هایی را نیز برای آنها ذکر می کند.

متن درس

ثم ان القضايا العقلية التي يتناولها علم الأصول، اما ان تكون قضايا فعلية، و اما ان تكون قضايا شرطية. فالقضية الفعلية من قبيل إدراك العقل استحالة تكليف العاجز. و القضية الشرطية من قبيل إدراك العقل ان وجوب شيء يستلزم وجوب مقدمته، فان مردّ هذا إلى إدراكه لقضية شرطية مؤداها إذا وجب شيء وجبت مقدمته. و من قبيل إدراك العقل ان قبح فعل يستلزم حرمة، فان مرده إلى قضية شرطية مؤداها إذا قبح فعل حرم.

و القضايا الفعلية اما ان تكون تحليلية، أو تركيبية. و المراد بالتحليلية ما يكون البحث فيها عن تفسير ظاهرة من الظواهر و تحليلها كالبحث عن حقيقة الوجوب التخييري، أو عن حقيقة علاقة الحكم بموضوعه. و المراد بالتركيبية ما يكون البحث فيها عن استحالة شيء بعد الفراغ عن تصويره، و تحديد معناه من قبيل البحث عن استحالة الحكم الذي يؤخذ العلم به في موضوعه مثلاً.

و القضايا الشرطية اما ان يكون الشرط فيها مقدمة شرعية من قبيل المثال الأول لها، و اما ان لا يكون كذلك من قبيل المثال الثاني لها.

و كل القضايا الشرطية التي يكون شرطها مقدمة شرعية، تسمى بالدليل العقلي غير المستقل، لاحتياجها في مقام استنباط الحكم منها إلى إثبات تلك المقدمة من قبل الشارع، و كل القضايا الشرطية التي يكون شرطها مقدمة غير شرعية، تسمى بالدليل العقلي المستقل، لعدم احتياجها إلى ضم إثبات شرعي.

و كذلك تعتبر القضايا العقلية الفعلية التركيبية كلها أدلة عقلية مستقلة، لعدم احتياجها إلى ضم مقدمة شرعية في الاستنباط منها لأن مفادها استحالة أنواع خاصة من الأحكام، فتبرهن على نفيها بلا توقف على شيء أصلاً. و نفي الحكم كثبوته مما يطلب استنباطه من القاعدة الأصولية.

قضایای عقلیه

الف - فعلیه:

1. **تحلیلیه:** این قضایا به دنبال تحلیل و کشف ماهیت اموری هستند که در امر استنباط احکام دخیل می باشند؛ مانند بحث از حقیقت وجوب تخییری و چگونگی رابطه بین حکم و موضوع
2. **ترکیبیه:** این قضایا به دنبال امکان یا استحاله امور هستند؛ مانند استحاله تکلیف عاجز، استحاله أخذ علم به حکم در موضوع حکم.

نکته:

قبل از بحث در قضایای ترکیبیه باید حقیقت و هویت عناصر آن را بشناسیم؛ سپس آن را مورد بررسی قرار داده و از استحاله و امکان آن بحث کنیم؛ بنابراین رتبه مباحث تحلیلی، مقدم بر مباحث ترکیبیه می باشد.

Sco1: 13:27

ادله عقلیه شرطیه

ب - شرطیه:

1. **مستقله:** قضیه‌ای که یکی از مقدماتش که در جایگاه شرط قرار دارد، یک مقدمه عقلی باشد؛ مانند «إن قبح فعل یستلزم حرمة».
2. **غیر مستقله:** قضیه‌ای که یکی از مقدماتش که در جایگاه شرط قرار دارد، یک مقدمه شرعی باشد؛ مانند «ان وجوب شیء یستلزم وجوب مقدمته».

Sco2:20:30

علت نام گذاری قضایای شرطیه به مستقله و غیر مستقله

مستقله نامیدن گروهی از قضایای شرطیه به خاطر آن است که آن قضایا هر دو مقدمه خود را از عقل می گیرند و در حقیقت در استنباط و استنتاج مقدماتشان مستقل هستند و از شرع کمک نمی گیرند؛ و غیر مستقله نامیدن گروه دیگری از قضایای شرطیه به خاطر آن است که آن قضایا برای اثبات یکی از مقدمات خود - در مقام استنباط حکم شرعی - محتاج به شرع هستند و نمی توانند مستقل عمل کنند.

نکته:

از آنجایی که بحث از امکان یا استحاله یک شی، یک بحث عقلی می باشد و به رجوع به شرع نیازی نیست؛ قضایای فعلیه ترکیبیه جزء قضایای عقلیه مستقله محسوب می شوند.

نکته:

در قضایای عقلیه مستقله که هر دو مقدمه شان را از عقل می گیرند از طریق ملازمه بین حکم عقل و حکم شرع، حکم شرعی را استنباط می کنیم.

سؤال: از آنجایی که قواعد اصولی باید برای اثبات حکم باشند، چگونه با قضایای عقلیه فعلیه که به دنبال نفی هستند: احکام شرعی استنباط می شود؟

جواب: بحث ما در اینجا نتیجه شرعیه است که گاهی با نفی حکم شرعی هم بدست می آید.

Sco3:27:00

1. دلیل عقلی، قضیه‌ای است که عقل درک می‌کند و در استنباط احکام شرعی هم به‌کار می‌آید.
2. رتبه قضایای تحلیلیه مقدم بر قضایای ترکیبیه می‌باشد؛ چون ابتدا باید حقیقت یک شی را بشناسیم تا بتوانیم درباره امکان یا استحاله آن بحث کنیم.
3. قضایای ترکیبیه جزء قضایای عقلیه مستقله هستند؛ چون بحث از امکان یا استحاله، یک بحث عقلی محض است.
4. قضایای مستقله هر دو مقدمه خود را از عقل می‌گیرند و قضایای غیر مستقله برای اثبات یکی از مقدمات خود محتاج به شرع هستند.